DAGENS NYHETER.

En utskrift från Dagens Nyheter, 2021-11-22 09:34
Artikelns ursprungsadress: https://www.dn.se/arkiv/kultur/unik-formaga-att-reflektera/

KULTUR

Unik förmåga att reflektera

PUBLICERAD 2002-01-21

Georg Klein rör sig fritt mellan det humanistiska och det naturvetenskapliga. Allt vad han skriver handlar om att kasta ljus över människans villkor för att upprätthålla ett mått av förnuft och att leva med kontraster, desillusioner och komplexitet, skriver Hans Bergström.

Litteratur

Georg Klein

Så jag kan svara döden, när den kommer

Albert Bonniers förlag

EN BOK AV GEORG KLEIN kan inte refereras, den måste läsas. Infallsvinklarna är så många, erfarenhetsbaserna så varierande, kombinationerna av tankar och bilder så hisnande. Men det är en gåva till mänskligheten, i första hand svenskarna, varje gång cancerprofessorn skriver. Han är minst sagt ovanlig i vad han kan och har genomlevt, närmast unik i sin förmåga att reflektera även över det yttersta - som den egna forskningens eventuella övermod och det personliga mötet med döden i en isvak.

Georg Klein har nu utkommit med en ny samling essäer: "Så jag kan svara döden, när den kommer". Boken rör sig fritt mellan det humanistiska och det naturvetenskapliga. Två av essäerna handlar om den nya biologin och om cancerforskningen, två om stora humanistiska verk - den ungerske dramatikern Imre Madáchs "Människans tragedi" och den danska poeten Inger Christensens makalösa sonettkrans "Sommerfugledalen". Däremellan skriver Klein om vad som hände den där vinterdagen på Kottlasjön, 8 mars 1998, då han med skidorna på brakade genom den tunna isen men mirakulöst räddades av en helikopter som råkade passera på väg från Danderyds sjukhus. Han reflekterar också kring ett av sina besök i "den heliga staden", Jerusalem.

Skillnaden i art mellan de naturvetenskapliga essäerna och de humanistiska finns där, men är till stor del skenbar. Kapitlen om den nya biologin kräver en del naturvetenskaplig möda av läsarna, men de ändar i funderingar om vad människan är. De humanistiska essäerna hämtar perspektiv och kunnande från biologin.

Essän "Virusen i Jerusalem" är typisk för det bästa hos Georg Klein som författare. Han befinner sig i Jerusalem på en vetenskaplig världskongress för virologer. Han använder virusens egenskaper som tankemodell för de fundamentalistiska idéernas förmåga att leva vidare i små enklaver och rätt vad det är explodera i terror och oförnuft.

"Jerusalem är en helig stad. Tankevirus frodas utmärkt i heliga städer ... Tankevirusen bor då i sina nischer och breder ut sig i icke kommunicerande kärlsystem. De vårdas ömt av sina fromma värdar som skyddar dem allt bättre, ju frommare de är. Fromheten är tankevirusens närmedium, heligheten är deras försvars- och expansionsinstrument."

Den nya biologins genombrott stärker en ny metaforvärld. Georg Klein visar att den kan vara berikande, och lämpligare för komplexa system som människans än mekanikens språk.

"Det egentliga kriget utkämpas inte mellan arab och jude utan mellan förnuft och oförnuft", skriver Georg Klein. Men Klein har inga illusioner heller om förnuftet.

Med viss förtjusning återger Georg Klein fabeln om skorpionen och grodan. Skorpionen ber grodan att ta honom på ryggen och simma över floden. Grodan vägrar. Skorpionen kan ju sticka honom till döds under färden. Skorpionen är helt oförstående. Varför skulle han göra det

Då skulle de ju drunkna bägge två. Grodan finner argumentet övertygande, färden börjar. Mitt i floden sticker skorpionen grodan. "Du lovade att inte göra så!" ropar grodan. "Nu kommer vi båda att drunkna! Varför gjorde du det

• "Därför att jag är en skorpion", lyder svaret i den ursprungliga fabeln. "Därför att vi är i Mellanöstern", heter det enligt Klein i den moderna israeliska versionen.

Skorpionen kan inte ändra sitt beteende. "Alla artropoder, ledfotingar, är genetiskt programmerade automater, ´prewired´ på fackspråk." Människan borde däremot kunna vara tillgänglig för logiska argument när det ligger i hennes eget intresse. Likväl vet vi - från den lilla världen likaväl som från den stora - hur svårt även människan har att lyfta sig ur känsloströmmarnas och oförnuftets situationslogik.

"När", frågar Georg Klein, "betraktar man sina motståndare som åtminstone potentiellt resonabla människor som kan påverkas med argument

När ser man dem som förprogrammerade, opåverkbara skorpioner

"

Kleins bok handlar i mycket om kontrasternas ofrånkomlighet, som vi samtidigt har så svårt att acceptera. Världen är mångtydig, men vi vill hela tiden försöka göra den entydig. "Vi måste acceptera och älska komplexiteten, den sanna, den outtömliga", utropar Georg Klein. Den liberala hållningens svårighet är att andra har enklare fältrop.

Även i vetenskapens värld är längtan efter entydighet stark, självbedrägeriet frestande. Klein belägger hur den kan leda fel, som när cancerforskare missat selektionsmekanismer från de egna näringslösningarna och trott sig ha funnit lösningen på "cancerns gåta". Men cancern är ingen "gåta", på visst sätt inte

ens en sjukdom. Den är andra sidan av evolutionära processer med mutationer utan vilka människan inte blivit vad hon är.

Den biologiska verkligheten - att det mesta som sker är en följd av ständiga slumpförsök vars ändamålsenlighet prövas mot den miljö som råkar finnas - är svår att ta till sig för de flesta. Finns det en verkan, vill vi också föreställa oss en avsikt.

Det är lätt att avslöja den naiva framstegsoptimismens ihålighet, konstaterar Georg Klein. "Förtroendet för vetenskapen kan lätt rubbas, flyktmöjligheter till mysticismer ligger alltid runt hörnet." Likväl har vi inget annat att hålla oss till än oavlåtliga försök att upprätthålla ett mått av förnuft och att leva med kontraster, desillusioner och komplexitet. Allt vad Georg Klein skriver handlar om att kasta ljus över människans villkor i det här avseendet.

Där finns samtidigt något att hålla sig till. En ömsinthet inför en varelse som fått denna märkliga förmåga till självreflexion. En biologisk kunskap som tillför åtskilligt till vad som annars skulle bli blott löst filosoferande. Och ett envetet försvar för människans livsnyfikenhet och kunskapstörst. "Våra strävanden att borra ständigt djupare kan inte hejdas. De är också en del av vår evolutionärt fixerade, klippfasta grund."

Hans Bergström

hans.bergstrom@dn.se

Georg Klein. Varje gång han skriver är det en gåva till mänskligheten, skriver Hans Bergström.

TEXT

BERGSTRÖM-HANS

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt